

● 18 Aprel Beynəlxalq Abidələrin Mühafizəsi Günüdür

Ermənistən dağıtdığı tarixi abidələrə görə məsuliyyət daşıyır

Xalqımızın mədəni irsi bəşər mədəniyyətinin ayrılmaz bir parça sidir. Məhz buna görə də çox-əsrlik tarixi keçmişimizdən yadigar qalan maddi-mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edir.

Maddi-mədəniyyət abidələri ilə yanaşı, dini xarakterli məbədlər də bu yerlərin tarixinin qədim və zənginliyini özündə eks etdirir. Coğrafi nöqtəyi-nəzərdən harada tikilməsindən asılı olmayaraq, ilk növbədə, onların təbii mühafizəsi nəzəre alınıb. Qobustan qayalıqları ilə Azıx mağarasında ilk insanın əl işlərinin dövrümüzədək gelib çıxmışında da məhz təbii coğrafi amil əsas rol oynayıb.

Təessüf ki, tarixin bu kimi mədəniyyət nümunələri milli, məhəlli münaqışlarının qurbanlarına çevrilməkdən də siğortalanmayıblar. Erməni işgalçlarının talan etdiyi abidələr Azərbaycan xalqının tarixinin və mədəniyyətinin zənginliyini, eləcə də qədimliyini özündə eks etdirdiyi üçün qəddarcasına, vəhşicəsinə Yer üzündən silinir, yaxud erməniləşdirilirdi. Təsadüfi deyil ki, dağıdilan, məhv edilən maddi mədəniyyət nümunələrinin arasında təkcə Şuşa, Laçın və Qubadlının rəsm qalereyaları deyil, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıllı, Zəngilan və Kəlbəcərin neinkin ərazilərindəki, hətta muzeylərində qorunub saxlanan sərvətlər talan edilərək Ermənistana daşınıb.

İşgaldən azad edilmiş tarixi ərazilərimizdə Ermənistən təcavüzkar siyasetinin qurbanları - çevrilmiş maddi-mədəniyyət abidələrimizlə bağlı mütəxəssislərin fikirlərinə görə və aparılmış monitoringlərin ilkin nəticələrinə əsasən bu rayonlarda 151 mədəniyyət müəssisəsi, o cümlədən 72 kitabxana, 62 mədəniyyət evi və klub, 8 muzey, 9 uşaq musiqi məktəbinin olduğu dağılışdırılıb. Söyügedən müəssisələrin hamisi dağılışmış vəziyyətdədir. Monitoringlər zamanı 67 tarixi abidə aşkar edilib ki, onlardan 34-ü işgalçular tərəfindən tamamilə dağıdılib. Həmin abidələr arasında ölkə əhəmiyyətli abidələr də var. Bu vəhşiliklər UNESCO-nun 1954-cü və 1970-ci illərdə qəbul etdiyi konvensiyalara ziddir. Ümumiyyətde qeyd etsək, erməni vandalları bu ərazilərdə azərbaycanlıların min illər yaşamasına dəlalət edən izlərin silinməsi ilə məşğul olublar. Buna mədəni terror və təmizləmə siyasəti adı vermək lazımdır. 30 il bundan əvvəl ermənilər birinci etnik təmizləmə aparıb sonra isə mədəni təmizləmə ilə prosesi bitirməyə çalışıblar.

Dağılıq Qarabağda Qafqaz Albaniyasına aid olan Azərbaycanın mirası sayılan çoxsaylı məbədlərimiz, kilsələrimiz ermənilər tərəfindən özünüküleşdirilib. Onlar bunu həmin ərazilərə olan iddialarını gücləndirməkdən ötrü edirdilər. Təbii ki, bu, belə davam edə bilməzdi. Saxta-laşdırılmış tarixi abidələrdə olan faktlar qeydiyatdan keçirilecek və bu cinayətlər bütün dünyaya bəyan ediləcək.

Şuşa tarixən abidələr şəhəri kimi tanınıb. Lakin 1992-ci il may ayının 8-dən sonra bu qədim, ulu musiqi besiyində xalqımıza məxsus maddi-mədəniyyət nümunələri dağıdılib. Orada "gülələnmış heykəllerin fəryadı" isə beynəlxalq birlikdə sadəcə eşidilmədi. Erməni vandal-

lərinin Azərbaycan ərazilərinə təkcə ötən əsrin 90-ci illərinin əvvəllerində təcavüzü nəticəsində Dağılıq Qarabağ və ona bitişik rayonlarda 13 dünya (6 memarlıq və 7 arxeoloji), 292 ölkə əhəmiyyətli muzey, 23 bağ, park, monumental və xatirə abidəleri, 15 dekorativ sənət nümunəsi - tarixi və mədəniyyət nümunələrini yerləyeksan etmesi faktı artıq bir sıra beynəlxalq təşkilatların rəsmi sənədlərində də əksini tapıb. Əlbette, bura ayri-ayri rayonlarda məhv edilmiş abidə və məbədləri də əlavə etsək, ilk növbədə deməliyik ki, ermənilərin faşizm xisəltli çirkin siyasetinin nəticəsidir ki, keçmiş SSRİ-də yeganə sayılan Ağdamın Çörək Muzeiyindən bu gün əsər-əlamət belə yoxdur. Dünya şöhrəti, 13 minden artıq nadir ekspozitasiyalı Kəlbəcər, həmçinin Xocalı, Şuşa, Laçın, Füzuli, Cəbrayıllı, Quabdəli, Zəngilan rayonlarının tarix-diyanət muzeyləri darmadağın edilib.

1983-cü ildə UNESCO-nun Beynəlxalq Abidələrin Mühafizəsi Assambleyasının təsis edilməsində də məqsəd diqqəti maddi-mədəniyyət nümunələrinin və tarixi ərazilərin qorunmasına yönəltmək olub. Sivilizasiyalı bəşəriyyətin tarixi keçmişinin öyrənilməsində abidələr xüsusi əhəmiyyət daşıyırlar.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
“Azərbaycan”